

PUBLISKI APSKATĀMIE SAULES PULKSTENI LATVIJĀ

Lai arī retais mūsu valsts iedzīvotājs tā uzreiz spēs nosaukt, kur ir iespēja aplūkot kaut vienu saules pulksteni, varam būt gandarīti, ka mums to nav nemaz tik maz. Īpaši pateicoties pēdējos divdesmit gados izveidotajiem. Bet kāpēc vispār mūsdienās veidot saules pulksteņus? Apstākļos, kad laiku ikdienā var noskaidrot desmitiem dažādos veidos, saules pulkstenim ir saglabājusies vien simboliska, izglītojoša un mākslinieciska vērtība. Akmenī, metālā vai dzelzbetonā veidots objekts pēķēni kļūst par vēstnesi, kas uzskatāmi parāda, kā debesīs kustas saule (rotē Zeme), kā rit laiks un kā mainās gadalaiki (Saules augstums), un tas spēj parādīt virzienus, kur lēks un rietēs saule, vai arī norādīt laiku kopš saullēkta vai līdz saulrietam. Nē, pagaidām Latvijā vēl nav tik daudzveidīgu saules pulksteņu, bet arī tipveida laika attēlojums liek aizdomāties par laika skaitīšanu, par laika astronomisko izcelsmi.

Latvijā šobrīd ir 16 publiski apskatāmi saules pulksteņi, no kuriem 13 ir horizontālie, bet 3 – vertikālie.

Senākais darbibā esošais ir 1744. gadā izveidota Cēsu Sv. Jāņa baznīcas saules pulkstenis. Vēl senāki ir atrodami muzejos. Īpaši pieminami ir Turaidas un Altenes saules pulksteņi, kuru novērtētais izgatavošanas laiks ir 14.-15. gadsimts. Muzeju fondos ir vēl vairāki tikpat seni un mazliet jaunāki daļēji vai pilnībā saglabājušies saules pulksteņi. Labu ieskatu par tiem var iegūt no 1983. gadā izdotās Jāņa Klētnieka grāmatas *Saules pulksteņi Latvijā*. Savukārt par mūsdienās publiski apskatāmajiem saules pulksteņiem Latvijā visplašākā informācija ir timekļa vietnē www.saulespulkstenis.lv.

Ja ūsumā jāraksturo mūsu valstī esošie saules pulksteņi, tad tiem ir raksturīgs samērā vienkāršs dizains, dominē trīsstūrveida gnomoni, un uz gnomoniem nav mezglu punktu. Savukārt ciparnīca pamatā attēlo stundas, nav deklināciju līniju, nedz arī babiloniešu (rāda, cik stundas pagājušas kopš saullēkta) vai itāliešu līniju (rāda, cik stundas atlikušas līdz saulrietam). Tāpat arī jāsaka, ka nav pārstāvēti tādi saules pulksteņu veidi kā polārie, ekvatoriālie vai analemmatiskie (tiesa, pēdējie minētie pagaidu izpildījumā tika veidoti 2010. gada vasarā).

Latvijā publiski apskatāmo saules pulksteņu atrašanās vietas. Numurs atbilst tekstā norādītajam.

1. Ventspils pils

Koordinātes: $57^{\circ}23'45''$ N, $21^{\circ}33'30''$ E

Kā atrast: Ventspils vēsturiskajā daļā pils pagalmā.

Veids un materiāli: Horizontālais, joslas, vasaras laiks. Granīta pamatne. Triju līmenu metāla ciparnīca un metāla gnomons.

Papildu informācija: Izgatavots 1998. gadā, autori – M. Batrags, A. Sparāns, A. Ozoliņš.

2. Ventspils Augstskola

Koordinātes: $57^{\circ}23'3''$ N, $21^{\circ}32'41''$ E

Kā atrast: Ventspils Augstskolā pie aizmugurejās pusēs ieejas.

Veids un materiāli: Horizontālais, joslas, vasaras laiks. Akmens un keramikas pamatne. Keramikas ciparnīca, metāla gnomons.

Papildu informācija: 2004. gadā dāvinājuši Ventspils Augstskolas absolventi.

3. Tērvete

Koordinātes: $56^{\circ}28'53''$ N, $23^{\circ}23'06''$ E

Kā atrast: Tērvetes dabas parkā jāuzmeklē pilskalns. Blakus vienai tā nogāzei.

Veids un materiāli: Horizontālais. Betona pamats un ciparnīca. Stundu iedaļas no metāla.

Papildu informācija: Veltīts Zemgaļu 13. gadsimta brīvības cīņām. Sākotnēji 1933. gadā novietojusi Studentu apvienība, bet 1998. gadā atjaunots.

4. Beberi

Koordinātes: $56^{\circ}56'39''$ N, $23^{\circ}55'45''$ E

Kā atrast: Nogriežoties no Jūrmalas šosejas Liepājas virzienā, ceļa sākuma posmā labajā pusē ir Piņķi, bet kreisajā – relatīvi jaunais ciemats Beberi.

Veids un materiāli: Horizontālais, rāda vietējo laiku. Bruģētā zeme kalpo par ciparnīcu ar romiešu cipariem. Gnomons veidots no diviem metāla profiliem – sliedēm.

Papildu informācija: Veido ciemata centrālo akcentu, projektējis Jura Gertmaņa arhitektu birojs, 2004. gads.

5. Latvijas Universitāte

Koordinātes: $56^{\circ}57'02''$ N, $24^{\circ}6'57''$ E

Kā atrast: Jānokļūst uz Latvijas Universitātes galvenās ēkas jumta Raiņa bulvārī 19. Apskate visespējamākā ir darba dienās no 10:00 līdz 17:00 ar LU F. Candera muzeja starpniecību.

Veids un materiāli: Vertikālais, uz austrumiem vērstais saules pulkstenis, joslas laiks. Granīta plāksne, metāla gnomons.

Papildu informācija: Atklāts 2009. gada septembrī par godu LU 90 gadu jubilejai. Projekta autors – Ilgonis Vilks.

6. Rīgas Latgales priekšpilsēta

Koordinātes: $56^{\circ}56'36''$ N, $24^{\circ}8'24''$ E

Kā atrast: Tuvu Rīgas centrālajai daļai – pie Latgales priekšpilsētas izpilddirekcijas ēkas blakus Miera parkam pie Daugavpils ielas.

Veids un materiāli: Horizontālais, rāda joslas un vasaras laiku. Pamatne un ciparnīca – dzelzsbetons. Iestrādāta metāla lineatūra, metāla cipari. Metāla gnomons.

Papildu informācija: Projekta autors – Ilgonis Vilks.

7. Rīga, Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs

Koordinātes: $56^{\circ}59'18''$ N, $24^{\circ}16'44''$ E

Kā atrast: Uzmeklējiet Latgales sētas tuvumā esošo koka baznīcu.

Veids un materiāli: Horizontālais, rāda vietējo laiku. Mūrēta akmens pamatne, marmora ciparnīca, gnomons – apalš nolieks bronzas stienis.

Papildu informācija: Šis saules pulkstenis ir 1996. gadā izgatavota kopija saules pulkstenim, ko 1926. gadā uz muzeju pārveda no kāda Latgales Jezuītu klostera. Jaunā pulksteņa izgatavošana un uzstādīšana notika Jāņa Klētnieka vadībā.

8. Carnikava

Koordinātes: $57^{\circ}7'43''$ N, $24^{\circ}16'38''$ E

Kā atrast: Carnikavas centrā jāuzmeklē parks ar laukumu.

Veids un materiāli: Horizontālais, rāda joslas laiku. Dzelzsbetona pamatne un ciparnīca. Metāla cipari un gnomons.

Papildu informācija: Izgatavots 2007. gadā, autors – Helmutis Āķis.

10. Valmiera

Koordinātes: $57^{\circ}32'27''$ N, $25^{\circ}25'5''$ E

Kā atrast: Valmierā jāatrod Dzirnavu dīķis.

Veids un materiāli: Horizontālais, rāda joslas laiku. Masīvs granīta gnomons, ciparnīca izklāta ar cementa bruži, stundas iezīmētas ar zemes līmena akmens plāksnēm.

Papildu informācija: 2008. gadā veidojis tēlnieks Matiass Jansons.

11. Āraiši (sk. vāku 4. lpp.)

(Nobeigums turpmāk)

ZVAIGŽNOTĀ DEBESS

Sk. Gills M. Publiski apskatāmie
saules pulksteņi Latvijā.

11. Āraiši. Koordinātes: 57°14'52" N, 25°16'15" E

Kā atrast: Netālu no Cēsim, blakus Āraišu vējdzirnavām.

Veids un materiāli: Horizontālais, rāda joslas laiku. Apstrādāta akmens ciparnīca novietota uz laukakmens. Metāla gnomons.

Papildu informācija: 2000. gadā izgatavojis Aivars Kerliņš.

ISSN 0135-129X

Cena Ls 1,85

9 7 7 0 1 3 5 1 2 9 0 0 6

Vāku 1.lpp.: mākslinieka skats uz citplanētu HD 209458b – milzīgu gāzu planētu, kas orbitē tik cieši savai zvaigznei, ka tās vējš planētas sakarsēto atmosfēru noplūdina kosmiskajā telpā.

NASA, ESA, and G.Bacon (STScI)

Sk. Pundure I. Habla kosmiskais teleskops atradis ļoti karstu planētu ar komētas asti.

ZVAIGŽNOTĀ DEBESS

2010
RUDENS

* Kas IETEKMĒ KARSTO JUPITERU KUSTĪBU?

* HABLA KOSMISKAIS TELESKOPS
ATRADIS PLANĒTU-KOMĒTU

* LATVIJAS ASTRONOMIEM ATZINĪBA
par CHAMP LĀZERNOVĒROJUMIEM

- * 35 GADI kopš SOJUZ-APOLLO SASKĀNOTĀ LIDOJUMA
- * Vai MERKURS joprojām GADSIMTU MĪKLA?
- * SAULES PULKSTEŅI LATVIJĀ

Pielikumā:
ASTRONOMISKAIS KALENDĀRS
2011